

Rajko Nahtigal in znanstvene ustanove na Slovenskem (v obdobju 1913–1930)

Alenka Šivic-Dular

Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Prispevek osvetljuje kronologijo procesa ustanovitve *Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino* in *Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani* kot organskega predhodnika filološko-historičnega razreda načrtovane Akademije znanosti in umetnosti.

Ključne besede: filologija, slovanska, biografija, Rajko Nahtigal

Kot soustanovitelj ima Rajko Nahtigal neminljive zasluge za najvišje znanstvene ustanove, *slovensko univerzo* (1919) in *Akademijo znanosti in umetnosti* (1938), poleg tega pa je bil med pobudniki in gonilnimi silami pri oblikovanju revijalne znanstvene infrastrukture. F. Ramovš je že v jubilejnem zapisu ob 50-letnici Rajka Nahtigala poudaril dva njegova organizacijska dosežka:

(1) da je skupaj z Antonom Kaspretom ustanovil znanstveno glasilo *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (v nadaljevanju: ČJKZ) oziroma da je bil ta celo večinoma njegovo delo (Ramovš 1927:243);

(2) da je ustanovil *Znanstveno društvo za humanistične vede* v Ljubljani (v nadaljevanju: ZDHV) »z delokrogom, ki obsega posle, kakršne vrši pri znanstvenih akademijah filozofsko-historični razred in predstavlja tedaj skromen, a resen zametek ljubljanske akademije znanosti« (Ramovš 1927:243).

Projekta nista bila povsem ločena, temveč sta se med seboj ne samo naključno večkrat staknila, ampak je njuna povezava nepogrešljiva tudi za uspešno znanstveno delovanje, katerega sestavina je objavljanje. Oba vzporedno sta nastajala in se umeščala v obstoječe mreže v obdobju 1916–1921. V članku bom skušala rekonstruirati korake v njunem nastajanju (ustanavljanju) in dokumentirano pokazati stične točke, kot to omogoča pregledana arhivska ostalina, korespondence in priložnostni viri.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (1918–1931)

Rajko Nahtigal je bil na univerzi v Gradcu 24. septembra 1913 imenovan za izrednega profesorja slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenski jezik, za rednega profesorja pa 8. 10. 1917 (AU 40/628, Osebni stanovski izkaz; Curriculum vitae). Prihod v Gradec pomeni nov začetek v njegovem pedagoškem,

znanstvenem in organizacijskem delovanju. Svoje raziskave je jezikoslovno in filološko usmeril na področje slovenskega jezika in na sledi starocerkvenoslovenskega slovstva v vzhodnoalpskem prostoru, poleg tega so ga študijske potrebe spodbudile k objavljanju v slovenskem jeziku. Prvi razpravi iz zgodovine slovenskega jezika *Freisingensia* I in II (Nahtigal 1915a,b) je objavil v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* (dalje: ČZN). Časopis je urejal Anton Kaspret, ki je bil nad dvajset let profesor na gimnaziji v Gradcu in kjer sta z Nahtigalom navezala trdne znanstvene in človeške stike. ČZN je bil kot glasilo *Zgodovinskega društva v Mariboru* (1903–[2019]) ustanovljen leta 1904 zaradi raziskovanja zgodovine slovenske Štajerske, ker da nam »prav zgodovinsko znanstvo [...] kaže zvezo prošlih časov z dogodki sedanjosti«. Zdi se, da je bilo področje društvenega delovanja že na začetku vsebinsko razširjeno tudi na »slovensko narodopisje, zgodovino slovenskega slovstva in slovensko jezikoslovje« (ČZN 1904a:1–2), najbrž tudi po zaslugi Matije Murka, in enako vsebinsko orientacijo je odražal tudi ČZN, ki je bil označen kot strogo znanstven. Vendar pa uresničevanje deklarirane vsebinske zasnove ni bilo samoumevno; prve resnejše pripombe na uredniško politiko časopisa oziroma na filološke in slovstvenozgodovinske prispevke (namesto 'čisto zgodovinskih') so se pojavile po natisu razprav o slovenski toponimiji po nemškem Štajerskem in o slovanskih prvinah v besedišču štajerskih Nemcev, ki ju je napisal K. Štrekelj, profesor na graški univerzi in Nahtigalov neposredni prednik na stolici. Podobno se pripombe pojavijo vsaj še ob Nahtigalovih razpravah o jeziku Brižinskih spomenikov (Nahtigal 1915a,b) in očitno je bilo, da so bila takšna besedila za povprečno izobraženega bralca prezahtevna. Kaspret se je na očitke že prvič odločno odzval (ČZN 1911:119–120). Skliceval se je najprej na zasnovo, sprejeto ob ustanovitvi društva in časopisa, nato pa na dejstvo, da strokovna društva v znanstvenem smislu zaradi (majhnega) »števila slovenskih znanstvenikov« še niso toliko napredovala, da bi bila stroga omejitve na objave samo z enega področja smiselna, zato primanjkljaj dopolnjujejo objave kakovostnih in po svetu opaženih jezikoslovnih prispevkov. Pri tem je daljnovidno poudaril, da bo specializacija revij mogoča šele s porastom števila področnih znanstvenikov, »ko bo rešeno vprašanje ustanovitve velike slovenske šole«, ki je trenutno pomaknjena v prihodnost. Pripravo zanjo pa da predstavlja tudi ČZN (ČZN 1911:120).¹ Temu smemo pridružiti še finančno podhranjenost,² trenja med urednikom A. Kaspretom in sodelavci časopisa ter tehničnim urednikom

1 Prim. Kaspretov dobesedni navedek: »In če bodo merodajni krogi vprašali rodoljubne zastopnike Slovencev: *Kaj pa je vaš narod stvaril na polju znanstev?*, tedaj jim bodo lahko in ponosno med drugim predložili tudi dosedanje letnike Časopisa za zgodovino in narodopisje!«.

2 Zgodovinsko društvo v Mariboru se iz finančnih težav, v katerih se je znašlo že leta 1910, ni izklopalo, tako da uredništvo tudi v *Pozivu* kot najhujšo oviro pri delovanju omenja »pomanjkanje gmotnih sredstev in sodelavcev« (Friš 2013:133–135; ČZN1915: nepaginirano).

in korektorjem F. Kovačičem zaradi uredniških, tehničnoizvedbenih, operativnih (tj. Kovačičeve nenatančnosti) in komunikacijskih razlogov. Nesoglasje je razvidno iz korespondence, npr. med urednikom A. Kaspretom in predsednikom društva Pavlom Turnerjem, med Turnerjem in F. Kovačičem že vsaj od leta 1910 (Friš 2013:131–133), še zlasti pa iz korespondence med Kaspretom in Kovačičem, ohranjene v Pokrajinskem arhivu Maribor, kjer se med drugim omenja Kovačičeva »samolastnost« (SI_PAM/1517/001/012_00235 Korespondenca Kaspret, Antona Francu Kovačiču z dne 29. maja 1915).

Zaradi trenj in nezadovoljstva je postajalo sodelovanje med glavnimi udeleženci težavno, celo nemogoče, zato je zamisel o novem časopisu, ki bo brezpogojno na voljo tudi zahtevnim jezikovnozgodovinskim besedilom, postajala čedalje realnejša. Kaspret je sicer že leta 1911 svojemu časopisu pripisoval vlogo mozaičnega kamenčka v kulturni podstati, na kateri bo lahko delovala slovenska univerza, ni pa v njem mogel še videti eminentnega glasila, ki bi služilo najvišjim intelektualnim potrebam jezikoslovnih raziskovalcev. Vendar pa se zdi, da sta se Kaspretova predanost gradivno verodostojni, metodološko kontrolirani in intelektualno poglobljeni znanstveni razpravi in podobno Nahtigalovo naziranje ujela tudi pri vprašanju znanstvenosti in odgovornosti do znanstvenega prostora pred celotno družbeno skupnostjo, ki so že sevale v daljnosežne Nahtigalove organizacijske načrte po prihodu v Gradec. O tem je Nahtigal pisal v svojem življenjepisu: »Potrebo takega obče slovenskega strogoznanstvenega filološkohistoričnega časopisa [...] je čutil podpisani že takoj po prihodu na svoje novo mesto v Gradec. Za strogoznanstveno jezikoslovno razpravo ni bilo po vsem slovenskem svetu nikjer pravega mesta, a koliko je moral od tega trpeti samo že pouk v materinščini, si je lahko predstavljati« (AU 40/628 Curriculum vitae³).

Tudi Kaspretova odločitev za ustanovitev novega znanstvenega časopisa je najbrž zorela dalj časa, a je začela dobivati jasnejše obrise leta 1916. Pravni zgodovinar Metod Dolenc (1875–1941) je namreč v nekrologu A. Kaspretu zapisal, da mu je junija 1916 ob obisku v Gradcu Kaspret zaupal, da se je odpovedal uredništvu ČZN in da bo skupaj s F. Kidričem in »vseučiliškim profesorjem R. Nahtigalom izdajal nov Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino« (Dolenc 1920: 703–704). Vendar je preteklo še več mesecev, preden je na začetku morda še intimo in na pol zaupno odločitev Kaspret v začetku januarja 1917 izrazil kot namig Ramovšu, kmalu za tem pa še s pisnim odstopom od dolgoletnega urednikovanja ČZN. V Mariboru se hrani Kaspretovo pismo, datirano »V Nemškem Gradcu, na dan sv. Antona puščavnika 1917« (tj. 17. januarja 1917), v katerem Kovačiču

3 Osebno napisani Curriculum vitae ob prijavi za profesorsko mesto na Univerzi v Ljubljani je datiran »Gradec, 17. decembra 1918«.

sporoča, da »po dvanajstletnem trudapolnem, a nehvaležnem urejevanju in sodelovanju« odlaga »odborništvo in uredništvo ‚Časopisa‘« zaradi težav in zaprek, ki ovirajo uspešno izdajanje, še posebej krčenje števila sodelavcev in odhodi tistih,⁴ »ki jih pripoznani učenjaki zelo cenijo in spoštujejo«, za kar brez ovinkarjenja krivdo naprti Kovačiču, ki da mu je to znano (SI_PAM/1517/00237_00237 Korepondenca Kaspret, Antona Francu Kovačiču). Odstop je bil sprejet in uredništvo časopisa je na seji 17. februarja 1917 na predlog odbora prevzel dotedanji društveni tajnik France Kovačič (ČZN 13, 1917:108).

Prvi namig o nameravani ustanovitvi znanstvenega glasila⁵ je Ramovš dobil od Kaspreta in se nanj v **8. pismu »Bad Aussee, 3. I. 1917«** Nahtigalu prav tako odzval z namigom »in zdaj samo upam, da kmalu pride čas, ko bo stvar prišla na javen trg. Da bi le še srečen bil nadaljnji potek!« (Nahtigal 1954:15), naravnost pa Nahtigala sprašuje (»Tudi za novi časopis kaj morda?«) šele v **10. pismu »Admont, 21. I. 1917«** (Nahtigal 1954:16). Ramovš je bil že v **11. pismu »Admont, 7. II. 1917«** obveščen tudi o nameravanem (po)vabilu naročnikom: »Na Vabilo sem zelo radoveden. Dobro ga sestavite, ker je tudi od reklame mnogo odvisno« (Nahtigal 1954:16). O obsežnem »oklicu«, a brez natančnejše datacije, govori tudi Nahtigal: »Potrebo novega znanstvenega časopisa je podrobno obrazložil v oklicu (str. I–VIII)« (AU 40/628. Curriculum vitae). Vabilo (povabilo, oklic, prospekt) se ni arhivsko ohranilo – ali še ni bilo najdeno –, zato ga posredno in fragmentarno poznamo samo iz drugih virov. Sklepati smemo, da bi bilo lahko sestavljeno že februarja 1917, prvič pa razposlano pred Nahtigalovim potovanjem v Albanijo (aprila 1917); tudi Dolenc omenja, da je prospekt za novi časopis od Kaspreta prejel na Krasu šele aprila 1917 (Dolenc 1920:704). Pri sestavljanju imenika naročnikov, ki jim je bilo vabilo namenjeno, je že tedaj s Kaspretom sodeloval tudi Ramovš. Vsekakor pa v **13. pismu »Kamnik, 15. VI. 1917«** Ramovš Nahtigalu že omenja pičel odziv naročnikov (»doslej baje 25«).⁶ Priprave na izdajanje časopisa so takoj na začetku zajele tudi tehnikalije, npr. potrebo po črkovnem naboru, s katerim so bile težave že pri ČZN, saj sklicujoč se na pogovor z Nahtigalom ob srečanju v Ljubljani 11. aprila 1917, sporoča, da bo »skupina črk za vokale [...] velika«, zato meni, naj »med vojno to stvar pustimo«, in dodaja »stroški za

4 Kaspret omenja K. Štreklja, I. Prijatelja, F. Kidriča, J. Glonarja, L. Pintarja in R. Nahtigala; pri Nahtigalu omenja tudi motiv odhoda (tj. noče, da bi mu kdo izmed odbornikov očital, »da njegovi spisi ne dopadejo«), a omenja tudi zelo pozitivne in verodostojne odzive na članka, ki se jim pridružuje tudi sam.

5 V sestavku še ni upoštevano gradivo v pismih R. Nahtigala, ki jih hrani Biblioteka SAZU, Fond Fran Ramovš Korepondenca N–O v mapi št. R 46/III-124 (najstarejše je pismo iz Gradca z dne **23. junija 1917**, ki pa ne spreminja splošne slike, podane v prispevku).

6 Da je bil imenik potencialnih naročnikov provizoričen in ni zajel vseh zainteresiranih, dokazuje Ramovševa **14. pismo »17. VII. 1917«** o Breznikovi užaljenosti, ker »mu uredništvo ni poslalo povabila na naročbo lista«, čeprav je on – Ramovš – o tem govoril s Kaspretom še »v februarju« in da »tudi Škrabec o listu ne ve še nič« (Nahtigal 1954:20).

transkripcijske znake bi bili [...] sedaj ogromni – torej je le najbolj pametno, da počakamo s celo robo« (Nahtigal 1954:18). Nato se v pismih o časopisu ne govori več, kar dokazuje, da je načrtovani izid prvega snopiča poleti 1917 padel v vodo. Ramovš Nahtigalu šele v **30. pismu »Lj. 9. III. 1918«** spet sporoča, da je prejel njegovo »pismo z imenikom«, da je »že na delu« in prosi, da »prav v kratkem pošljete par Vabil:7 kolikor ravno morete. Imam mnogo upanja!« (Nahtigal 1954:37). – V **32. pismu »Ljubljana 25. III. 1918«** pa Ramovš piše: »Glede časopisa je bilo po mojem mnenju vse premalo reklame. Zdaj, ko sem v Ljubljani, mi je marsikaj olajšano in upam, da bom storil marsikaj v korist. Zato Vas prosim, da mi pošljete imena vseh ustanovnikov in naročnikov, da sem malo orijentiran. Upam si spraviti kakih 30 novih naročnikov na dan. Hočem se poprijeti z vso agilnostjo tega agitatoričnega posla. Dalje imam načrt – če bo šlo gladko, kdo ve, ali ne spravimo kakih 10.000 vkup. Na to delo pa bom lahko šel šele, ko bo prvi snopič tiskan, da človek nekaj pokaže. Tudi glede metode ofenzive Vam bom še sporočil kaj več; treba bo najprvo oficijelnega povabila in tu doli osebne intervencije; to drugo bom po posredovalnih osebah radevolje opravil jaz. Cilj te ofenzive pa so možje: Pollak, Jakil, Derganc, Zorman.⁸ Ti štirje se bodo zagotovo odzvali in ne z majhnimi vsotami. Prosim Vas torej, da mi takoj pošljete že prej omenjeni imenik. Imam tudi par pomagačev, ki bodo šli z navdušenjem v ogenj, tako da sigurno računam z dobrim uspehom« (Nahtigal 1954:38–39).

V **33. pismu »Lj. 18. IV. 1918«** pa Ramovš poroča najprej o prejemu vabil, o skorajšnjem izidu prvega snopiča (»včeraj sem bil pri Bambergu: I. snopič izide prihodnji teden«), o tehnični prilagoditvi svoje razprave (»Glede moje razprave o Dalm. bibliji sem črke tako priredil, da jo bo zdaj tiskarna lahko tiskala in da lahko izide v II. snopiču.«), nato se vrne k vabilom in napotkom v zvezi z njimi: »Vabila sem vsa izdal in upam, da se kmalu oglasijo novi naročniki. Rabil bi jih pa še kakih deset in če jih imate še na razpolago, bi prosil zanje. Ko bo prvi snopič na svetlem, bo takoj treba ubrati pot do Pollaka in Zormanana. Uredništvo naj sestavi tozadeven oklic, oziroma pismo in priloži prvi snopič, ter pošlje vse na adresata: Karl Pollak, Ljubljana, Dunajska cesta in Ivan Zorman, veletrgovec. V pismu omenite, da jih v kratkem posetim jaz, ki jim bom ustmeno temeljiteje razložil celo zadevo. Potem meni takoj sporočite, da bom vedel, kdaj so že prejeli pisma. To pot imam za dobro; event. ukrepe in navodila mi blagovolite še sporočiti.« (Nahtigal 1954:39–40.)

V **34. pismu »Ljubljana 7. V. 1918«** Ramovš omenja prejem že razposlanih dodatnih vabil in pismu prilaga Imenik (Nahtigal 1955:90–91), v **35. pismu**

7 Nahtigal je v podčrtani opombi pojasnil: »Tikalo se je Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino«.

8 To so pomembni slovenski industrialec, veletrgovec in zdravnik.

»Ljubljana 11. V. 1918« naznanja izid prvega snopiča (Nahtigal 1955:92) in v **38. pismu »Ljubljana 5. VI. 1918«** poudarja Jagičevo priznanje prvemu snopiču ter da bo v naslednjem snopiču ob Jagičevi 80-letnici treba »kaj reči« (Nahtigal 1955:95). Šele Ramovševo **42. pismo »Ljublj. 10.VII. 1918«** omejnja, da je umestno in razveseljivo »da bo nova številka posvečena Jagiču« in da bi bilo dobro, če bi jo uvajala njegova fotografija in primeren Nahtigalov sestavek (Nahtigal 1955:97). V naslednjih Ramovševih pismih med 40. pismom »Ljubljana 17.VIII. [1918]« in 48. pismom »Ljubljana 28/11. 1918« prevladujejo uredniška in tehnična vprašanja nadaljnjih snopičev, med njimi šele konec novembra 1918 tudi prošnja Nahtigalu, naj se (po možnosti podpisana) Jagičeva fotografija posreduje na Dunaj za izdelavo tiskarskega klišeja, da bi »takoj po novem letu izšla druga dva snopiča« (Nahtigal 1955:232), poleg tega pa Nahtigalu napoveduje, da bo sprožil »debato o vašem mnenju glede akademije in našem časopisu kot nekakim njenim glasilom« in o finančni podpori (tj. »/da/ pa dobi Časopis državno podporo, je sigurno in hočem to vzeti takoj v pretres.«) ter da sprejema souredništvo Časopisa kot zadolženi za »historično in sedanjo slovensko dialektologijo (Nahtigal 1955:235).

Izhajanje prvega letnika je predstavljeno bibliografsko pomanjkljivo, saj se kot izdajatelj navajajo samo »Prijetelji slovenske znanosti« (Šlebinger 1930: 50; Munda 1964:54) in 1918 kot letnica izida (Munda 1964:54).⁹ Da pri izdajanju štirih snopičev prvega letnika zadeve niso tekle gladko, kažejo tri variante kazala oziroma vsebine, ki se med seboj deloma prekrivajo oziroma ne odražajo vsebine zvezkov povsem natančno. V prvi dvojni zvezek sta npr. umeščeni »Vsebina« (bržkone se prvotno nanaša samo na prvi snopič) in »Vsebina I. letnika (1918)« (bržkone se nanaša že na vezani zvezek oziroma na dvojno številko 1–2), medtem ko je v drugi zvezek, sestavljen iz snopičev 3–4, ponovno umeščena »Vsebina« (vsebuje več bibliografskih enot, kot jih ima ta zvezek). Prvi letnik je torej izšel po snopičih, kasneje zvezanih v dva zvezka in z dvema letnicama, in sicer kot dvojni snopič 1–2 (leta 1918) in dvojni snopič 3–4 (leta 1919). Ramovš v **33. pismu** Nahtigalu navaja, naj bi prvi snopič prišel iz tiskarne proti koncu aprila 1918, a je »izšel šele majnika meseca 1918. I.« (Dolenc 1920:704; Nahtigal 1955:92). Ker je bil drugi snopič po Nahtigalovem navedku v življenjepisu 17. decembra 1918 »tudi že domala natiskan«, sta bila torej oba snopiča konec leta 1918 najbrž že pripravljena za vezavo v skupni zvezek (tj. dvojno številko 1–2) z letnico 1918, ko naj bi bilo dokončno izbrano tudi ime (AU 40/628. Curriculum vitae). Vezani prvi letnik je posvečen 80-letnici rojstva Vatroslava Jagića (6. julij 1838–5. avgust

⁹ Munda navaja samo za II. letnik ČJKZ, da je izšel v 800 izvodih in dveh dvojnih zvezkih, prvi zvezek s snopičema 1–2 v začetku marca 1920, drugi s snopičema 3–4 pa sredi januarja 1921 (Munda 1964:54, št. enote 230).

1923) – ta ga je prejel junija 1919 (Dolinar 2001:38) – in izkazuje določeno mero improvizacije in tudi prehitavanja pred doseženo končno sestavo prispevkov prvega letnika. To dokazujejo tri različice kazala oziroma vsebine: »Vsebina« (tj. bržkone k prvemu snopiču), »Vsebina I. letnika (1918)« (tj. verjetno k snopičema 1 in 2 skupaj) in »Vsebina« (tj. k celotnemu letniku). Začenja se s portretno fotografijo jubilaranta Vatroslava Jagića, sledijo pa zahvala za izkazano pozornost in dobre želje novemu časopisu na pot v pismu »Beč, 15. maja 1918«. Ni skrivnost, da je Jagić prvi snopič prejel takoj po natisu leta 1918 in se nanj odzval ter da je uredništvo odziv uvrstilo na čelo »celotnega« jubilejnega zbornika leta 1919, ki je bil dopolnjen z bibliografskimi enotami drugega snopiča (in naslednjih snopičev). Uredništvo se je zavedalo provizoričnosti prvega zvezka in je neljubo zamudo v *Izjavi uredništva* opravičevalo z izrednimi razmerami vojnega časa, prav tako tudi tematsko nepopolnost glede na program, obljubljen v vabilu (tj. »Še nima književnih poročil in nameravanega, po možnosti popolnega kritičnega obzora vseh najvažnejših, nalogam časopisa odgovarjajočih znanstvenih vesti (revije v poštev prihajajočega znanstvenega dela, važnejših osebnih vesti, nekrologov itd.)«. Vendar pa uredništvo obljublja, da bo pomanjkljivost v prihodnjih snopičih odpravilo tudi s pregledi »poslednje dobe znanstvenega dela o predmetih, spadajočih v področje našega časopisa« (ČJKZ 1918/1–2:111). Zaradi povedanega ne preseneča, da je drugi zvezek (tj. dvojni snopič 3–4) izšel šele spomladi leta 1919, priloženo pa mu je bilo obvestilo, da je upravo časopisa z drugim letnikom prevzela Slovenska matica (Dolinar 2001:33–34: Kidričevo pismo Ramovšu »Dunaj 29/5 19«).

Na platnicah prvega zvezka se kot kraj izida navaja »1918 Ljubljana – Gradec – Dunaj«,¹⁰ drugega pa »1919 Ljubljana«, kot izdajatelj pa »prijatelji slovenske znanosti«. V uredništvu so bili najprej trije ustanovitelji: A. Kaspret, F. Kidrič in R. Nahtigall (1918, prvi zvezek), nato se jim je na Nahtigalovo pobudo pridružil še F. Ramovš (1919, drugi zvezek), po smrti A. Kaspreta (1920) se uredništvo ni več spreminjalo.

Načrtno zasnovan program časopisa na osmih straneh (tj. I–VIII) je vsebovalo vabilo naročnikom. Drobcu programa, ki so se ohranili po besedilih *Izjava uredništva* in *Pripomnje uredništva* (ČJKZ I/1–2:111–112; ČJKZ II/3–4:243), odsevajo filološki uredniški koncept (razprave, književna poročila, kritični pregled važnejših, nalogam časopisa ustreznih znanstvenih novic, nekrologe itd.). Ne smemo pa spregledati v vabilu predvidene ustanovitve (učenega) društva, v katerem bodo »prijatelji slovenske znanosti« kot najodličnejši možje (κατ' ἐξοχήν) v svojstvu deležnikov podjetja pospeševali preučevanje »slovenskih predmetov«,¹¹ uredni-

10 Kaspret in Nahtigal sta takrat živela v Gradcu, Kidrič na Dunaju.

11 V nadaljevanju so navedene finančne obveznosti za deležnike in/ali naročnike.

štvo pa bo morda poleg glasila začelo izdajati tudi posebne znanstvene knjige (ČJKZ 1918:112). Vendar se finančna pričakovanja očitno niso izšla, in to je bistveno zaviralo ustanovitev časopisa. Že dolgo je znano, da je izhajanje časopisa na začetku finančno podprl prav Anton Kaspret (ČJKZ II, 1920: nepaginirano;¹² ES 5, 1991:12; Friš 2013:126, op. 15). Obetavna rešitev finančnih težav se je zdel predlog v **32. pismu »Ljubljana, 25. III. 1918«**, v katerem Ramovš Nahtigalu daje v premislek zamisel, ki je bila sprožena v filološkem odseku¹³ Slovenske matice pod vodstvom J. Šlebingerja: »Možno bi bilo, da bi naš časopis dobival od Matice letno podporo kakih 1000 Kron, dasi ne bi bil v nobenem oziru vezan na Matico, ampak popolnoma avtonomen. Sčasoma bi – če ne bi bilo drugače – lahko prešel v Matico, t.s. pravi, da bi ga Matica vzdrževala, da bi bil nekak organ filološkega odseka; seveda je s tem združeno, da dosedanji odsek odstopi in tvori novi odsek dosedanje uredništvo časopisa, kar ni nikakršna težavnost izpeljati.« (Nahtigal 1954:39)

Predlog predvideva dve fazi: (a) Prva bi pomenila, da *Matica* časopis finančno podpira, avtonomnost pa najbrž pomeni, da bi ostal zunaj *Matičinega* knjižnega programa. (b) Druga faza pa bi pomenila: da je časopis vključen v *Matico*, da ga *Matica* v celoti finančno podpira, da postane glasilo filološkega odseka, pri tem pa predvideva odstop dotedanjih članov pododseka in imenovanje dosedanjih urednikov ČJKZ vanj.

Kako so dogovori s *Slovensko matico* potekali naprej in kdo vse je bil vanje vključen, iz doslej znane dokumentacije poznamo slabo. Kakor koli že, spomladi 1919 naj bi založništvo ČJKZ prevzela *Slovenska matica*. V **52. pismu »Ljubljana 17. II. 19«** Ramovš poziva Nahtigala, naj s Kaspretom hitro določita pogoje, pod katerimi bi *Slovenska matica* Časopis lahko prevzela v svoje okrilje; prek Šlebingerja je izvedel o Mantuanijevi ideji, naj bi Časopis ohranil samo jezikoslovno-literarni del, zgodovinskega pa bi se preneslo v nov Časopis, nastali po združitvi s *Carniolo* in *Časopisom za zgodovino in narodopisje* (Nahtigal 1955:243). Iz pregledane dokumentacije ni znano, ali je Nahtigal poslal tak predlog ali se je pogajal samo ustno. Vendar pa se je kmalu izkazalo, da majhno število naročnikov

12 V nekrologu prof. Kaspretu je uredništvo med drugim poudarilo »njegovega nesebičnega truda za organizacijo znanstvenega dela pri nas«, da je kot eden glavnih ustanoviteljev in dolgoletni urednik mariborskemu 'Časopisu' branil »z moško odločnostjo resni znanstveni značaj« in da je »sprejel in izvedel z mladeniškim ognjem l. 1917., sredi občnega duševnega mrtvila, misel, da bi se osnovalo slovenskemu znanstvu dostojno osrednje glasilo, naš pričujoči 'Časopis', in še posebej, da je tiho »dal na razpolago v imenu skrivnostnega mecena glavnico, ki je omogočila izdajo novega lista, in niti mi, ki smo mu bili takrat najbližji, nismo vedeli, da je bil ta dobrotnik – on sam.« (ČJKZ 2, 1920:136–137.)

13 Izraz *filološki odsek* ni enoumen. Na odborovi seji »14. marca 1916« – namesto pravilne 1918 – (SI AS) je potekalo personalno konstituiranje odsekov, a omenja se samo *Znanstveni odsek* (pododsek?) s štirimi pododseki: za: 1. zgodovino in zemljepis, 2. narodopis, 3. literarno zgodovino, 4. prirodopis; J. Šlebinger je bil član 2. in 3. pododseka.

ob visokih tiskarskih stroških draži naklado in predstavlja precejšnje finančno breme za *Slovensko matico* kot založnico, zato se je državna pomoč videla kot nujnost.¹⁴ O storjenih korakih za pridobitev finančne podpore za Časopis, ki »mnogo stane«,¹⁵ se je poročalo na odborovi seji **11. maja 1920** (SI AS), na kateri je bil navzoč tudi R. Nahtigal. Povedano je bilo, da so prošnjo na prosvetnem ministrstvu v Beogradu zavrnili z utemeljitvijo, da centralna vlada nima finančnega kritja zanjo, da pa bi se dalo podpreti vnos namenske postavke v proračun Deželne vlade v Ljubljani. Zadeva se je končala z dodelitvijo samo enkratne podpore za leto 1919/1920. Propad možnosti proračunskega financiranja je imel dolgoročne posledice: **Zapisnik** Občnega zbora z dne **13. junija 1920** (SI AS), ki so mu bila priložena nova pravila o organizacijsko-finančnem poslovanju, je iz tajnikovega *Poročila Matice slovenske* za leti 1918 in 1919 povzel, da je »lansko pomlad« (tj. leta 1919) odbor »prevzel v svojo zalogo ČJKZ«, ki pa bo zaradi maloštevilnih naročnikov, visokih tiskarskih stroškov in »brez izdatne državne pomoči« v prihodnje nehal izhajati. Poudarjeno je bilo, da Matičino premoženje ne zadošča za izdajanje strogo znanstvenih stvari in ponovno je prevladalo že uveljavljeno stališče, naj Matica zalaga samo leposlovje in poljudno znanstvo ter si prizadeva za »podjetnejše založništvo«. Tako se je Matica nepreklicno odrekla izdajanju ČJKZ, ki se omenja samo še v **zapisniku** odborove seje **27. januarja 1921** (SI AS) pod 10. točko po izidu tretjega in četrtega snopiča drugega letnika, ko je bilo treba povišati »letno naročnino od 25 na 60 kron« (tj. do višine realnih stroškov za vse štiri snopiče).

Po neuspešni finančni navezavi ČJKZ na *Slovensko matico* je uredništvo pri njegovem izdajanju vztrajalo, čeprav financiranje ni bilo sistemsko rešeno, kar je vplivalo na rednost izida in na združevanje snopičev v letniku. V takšnih okoliščinah je v obdobju 1918–1931 ugledalo luč sveta osem letnikov v enajstih zvezkih (oziroma 32 snopičih), ob tem pa v letih 1922, 1923, 1925 in 1928 časopis ni izšel.¹⁶

14 Prim. Ramovševo **48. pismo** »Ljubljana 28/11. 1918«, kjer je ta zamisel nastala najbrž že v znanstvenem pododseku Narodnega sveta SHS.

15 Glede na to, da pri *Matici* leta 1919 ni bil registriran izid nobenega snopiča ČJKZ, se podatki nanašajo na obdobje 1919/1920.

16 1. letnik (1918 in 1919) sestavljata dvojna zvezka 1–2 in 3–4.
 2. letnik (1920) sestavljata dvojna zvezka 1–2 in 3–4; izdajo je podprla Slovenska matica. Snopič 1–2 je izšel v začetku marca 1920, snopič 3–4 pa sredi januarja 1921 (Munda 1964:54, št. 230).
 3. letnik (1921) sestavljata dvojna zvezka 1-2 in 3-4; izdajo so omogočili uredniki (F. Kidrič, R. Nahtigal in F. Ramovš).
 4. letnik (1924) sestavlja zvezek 1–4; izdajo je omogočil Seminar za slovansko filologijo.
 5. letnik (1926) sestavlja zvezek 1–4; izdajo je omogočil Seminar za slovansko filologijo.
 6. letnik (1927) sestavlja zvezek 1–4; izdajo je omogočil Seminar za slovansko filologijo.
 7. letnik (1928) sestavlja zvezek 1–4; izdajo je omogočil Seminar za slovansko filologijo.
 8. letnik (1931) sestavlja zvezek 1–4; izdajo so omogočili uredniki (F. Kidrič, R. Nahtigal in F. Ramovš).

Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani

Na Slovenskem je nenadomestljivo prosvetno-izobraževalno in kulturno vlogo imela *Slovenska matica* (1864–[2019]): kot osrednje založniško, kulturno in znanstveno društvo (ES 11, 1997, 415–416) je po svojih močeh skrbela za širjenje izobrazbe med narodom, podpirala slovensko slovstvo in izdajala »dobre, čisto znanstvene in tudi ljudstvu primerne knjige«. Skrb za širjenje izobrazbe se je lažje vezala na poljudnoznanstvena besedila različnih področij kot pa na vrhunsko znanstveno ustvarjalnost, ki ji ljudske množice ne morejo zlahka slediti. Ker je znanost predvsem zbirni pojem za metodološko razvidno sledljivost raziskovanja (predmetne stvarnosti), ki omogoča ponavljanje in preverjanje znanstvenih ugotovitev, povrhu pa je še razdrobljena na mnoga raziskovalna polja znotraj naravoslovja, humanistike in družboslovja, je razvidna njena specifična zoženost. V zgodovini *Slovenske matice* se je večkrat problematiziral prav znanstveni del knjižnega programa, npr. predlog strogo znanstvenega časopisa ali mesečnika (B. Raič, zapisnik 36. Skupščine *Matičinega* odbora dne 16. svečana 1876 v Letopisu *Matice Slovenske za leto 1876*, 220), uvrstitev izvornih znanstvenih razprav v *Letopis* (pod urednikoma Levcem 1882–83 in Lahom 1884–1887), ustanovitev *Zbornika Slovenske matice*, namenjenega znanstveni in znanstveno-poučni publicistiki (1899–1912), programski načrt znanstvene publicistike (Ilešič 1909,4–7), interdisciplinarno in projektno sestavljen znanstveni odsek.

Ko je *Slovenska matica* po preklicu obdolitve, da je prestopila »statutarični delokrog«, spet lahko obnovila delovanje na seji provizornega odbora 16. julija 1917 (SI AS), so udeleženci med drugim tudi izvedeli, »da se dvorni svetnik Šuklje zanima za Slovensko matico« in da »dunajski literarni krogi,¹⁷ med njimi zlasti dr. Prijatelj«, vidijo finančno rešitev za *Matico*, če bi se »preobrazila v akademijo, ki bi imela primerno trajno državno subvencijo«. Vendar omemba tedaj ni zbudila nobenega odmeva. Ko je temu sledila ostra kritika matičinega knjižnega programa¹⁸ in zahteva po »strogo znanstvenem slovstvu«, se je odpirala priložnost tudi za radikalnejše zahteve po prenovi *Matice*. V zapisniku *Občnega zbora Slovenske matice* za leti 1918 in 1919 z dne 13. junija 1920 (SI AS) res najdemo zapis o tem, da je odbor iz potrebe po času primerni prenovi *Matice* »letos spomladi mnogo razpravljal« o dveh predlaganih usmeritvah, in sicer: (a) ali naj *Matica* postane zametek slovenske

17 Podatek osvetljuje neko dogajanje v ozadju (»kuloarno«), vendar samo iz podanega ni mogoče določiti časa, kdaj je bila ta izjava povedana, če sploh samo enkrat. I. Prijatelj je ostal na Dunaju vsaj do prevrata 1918, po tem času je bil zastopnik Nar. vlade v Lj. za likvidacijo umetniških in znanstvenih zbirk na Dunaju (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi469364/> - dostop 2. 5. 2019).

18 Kritika se je usmerila v izdajanje (mnogih tudi nepotrebnih) virov k znanstvu (in v prevlado »jezikovno-zgodovinskih spisov, ostalo le kot poljudno znanstvo«) in se zavzela za »strobe znanosti« (tj. v smislu naravoslovja), a je dosegla samo delitev knjižnega odseka na dva pododseka (P. Grošelj, zapisnik seje knjižnega odseka *Slovenske Matice* dne 27. oktobra 1917 (SI AS)).

Akademije; (b) ali naj Matičino založništvo postane še podjetnejše in izdaja samo leposlovje in poljudno znanstvo. Kot je razvidno, se zapisnik nanaša na dve, za nas odločilni leti, zato je nedvoumna rekonstrukcija povezav med udeleženci, dogovorov in časa precej otežena. Prav tako ni razvidno, po čigavi pobudi se je sej odbora priložnostno udeleževal Rajko Nahtigal, npr. ob pogovoru o preoblikovanju *Matice* v akademijo, o financiranju ČJKZ. Sploh prvič se Nahtigal omenja kot odbornik v **zapisniku** z izrednega občnega zbora dne **28. februarja 1918** (SI AS), katerega namen »je omogočiti plodovito delovanje društva«. Zapisnik žal ne navaja ne razprave ne razpravljalcev,¹⁹ zato ostaja zakrito, kaj se je takrat sploh dogajalo. Skoraj zanesljivo pa je z razpravo morala biti vsaj posredno povezana ideja (tj. »povezava s filološkim odsekom«), zabeležena v Ramovševem – pri ČJKZ že omenjenem – **32. pismu** Nahtigalu »**Ljubljana 25. III. 1918**«.

To ponovno navajamo zaradi sklepnega dela zapisa: prim. »Sčasoma bi – če ne bi bilo drugače – lahko prešel v Matico, t.s. pravi, da bi ga Matica vzdrževala, da bi bil nekak organ filološkega odseka; seveda je s tem združeno, da dosednji odsek odstopi in tvori novi odsek dosedanje uredništvo časopisa, kar ni nikakršna težavnost izpeljati. Prosim Vas, da mi v kratkem o vsem tem poveste svoje misli, da mi pa predvsem pošljete imenik.«

Ker se v drugi fazi predvideva odpoklic voljenih članov odseka in njihovo nadomeščanje z uredniki ČJKZ, bi to pomenilo precejšen poseg v organizacijsko avtonomnost *Matice*.

Medtem ko je izdajanje ČJKZ spomladi 1919 dejansko prešlo pod okrilje *Slovenske matice*, je razprava o njenem preoblikovanju prišla na dnevni red šele konec leta 1919, na seji odbora dne **23. decembra 1919** (SI AS). V 5. točki **zapisnika** je popisana razprava o morebitnem preoblikovanju *Matice* v Akademijo, prvič omenjenem na seji julija 1917. Najprej je Prijatelj poudaril, da je bila *Matica* »ustanovljena, da pomore tam, kjer privatno založništvo ne more, in da okrepi narodno obrambo«. Zdaj »v svobodni državi« se je spremenila »podlaga društvu« in to bi se moralo odražati tudi na *Matici*. Poudaril je, da je na Slovenskem usoda znanosti nejasna, da pa v Srbiji in na Hrvaškem za znanstveno slovstvo skrbita akademiji znanosti, zato njuni matici lahko izdajata samo kakovostno leposlovje (srbska) in/ali manj rednih kot izrednih naslovov (hrvaška). Povedal je, da bi že avstrijske oblasti *Matici* vrnile med vojno zaplenjeno imetje in ji zagotovile redno letno subvencijo pod pogojem, da se »izpremeni v znanstveno«,²⁰ kot se je ukra-

19 V zapisniku pa so med 60 prisotnimi zabeleženi naslednji slavisti: A. Breznik, I. Grafenauer, F. Ilešič, R. Nahtigal, M. Pleteršnik, I. Prijatelj, J. Šlebinger. Od teh so bili tudi člani Pododseka za literarno zgodovino in jezikoslovje naslednji: A. Breznik, I. Grafenauer, M. Pleteršnik in J. Šlebinger.

20 Prim. Българско Книжовно Дружество iz Braille (1868–1876, 1911–), ki je izdajalo *Periodičesko spisanije na българското книжовно дружество*, se prav tako šteje za prednika Bolgarske akademije znanosti.

jinsko društvo *Ševčenko*.²¹ Povedal je še, da si je na Dunaju za to prizadeval že dr. Šuklje in da je skupaj še z nekaj gospodi sestavil »nova primerna pravila«,²² a je zaradi prevrata vse propadlo. Izvajanje je Prijatelj končal z mislijo, da je *Slovenska matica* izgubila obrambno vlogo, zato bi ustanovni člani morali iskati novih smeri in/ali posnemati hrvaško oziroma srbsko matico, ali pa »/seči/ pod rame univerzi, kjer bi tvorila v bodoči znanstveni družbi s svojimi fondi in obveznostmi poseben razred«. ²³ Vprašanja Prijatelj še nima za perečega, ker je znanstveno delo-

21 Presenetljiv organizacijski in vsebinski razvoj društva *Ševčenko* je I. Prijatelj slovenski javnosti predstavil že aprila 1917. Začetni listi so bili posvečeni politiki in literaturi, iz njih izšlo društvo *Prosveta* je izdajalo leposlovne in šolske knjige (1867), nato pa je *Ševčenkovo društvo*, primerljivo s slovensko *Matico*, razvoj ukrajinske književnosti podpiralo z lastnimi izdajami knjig in časopisov in podeljevalo književno nagrado (1873). Kljub nakupu tiskarnice (iz donacij) in tisku poceni knjig se je društvo znašlo v dolgovi (in v 11 letih natisnilo samo dva letnika časopisa *Pravda* in znanstveno delo Omeljana Ohonovskega o ukrajinskem jeziku). Sledi prevzem družinskega lista *Zorja* (1885–1897) in njegova sprememba v *Literarno-znanstveni Vistnik* (1898–1905), ki ga potem prepusti *Založniški zadrugi*; oba časopisa sta bila žarišče ukrajinske literature. Zaradi znanstvenih potreb »med gališkimi in zlasti še med ruskimi Ukrajinci« je bila občnemu zboru (maj 1890) predlagana in na občnem zboru (marec 1892) sprejeta sprememba *Ševčenkovega društva* v znanstveno društvo skupaj s sprejemom društvenih pravil z naslednjimi določili: Namen *Ševčenkovega društva* je »podpirati in razvijati ukrajinsko znanost in umetnost, zbirati in hraniti vsakršne spomenike, starožitnosti in znanstvene predmete. V dosego tega cilja naj služijo znanstvene razprave iz ukrajinske in slovanske filologije, iz zgodovine ukrajinske književnosti ter umetnosti, iz zgodovine in arheologije Ukrajine, kakor tudi iz ved filozofskih, političnih, ekonomskih in pravnih, matematičnih, prirodopisnih z geografijo in medicino vred; predavanja in diskusije; shodi znanstvenikov in umetnikov; izdaja znanstvenih del; nabiranje materialov za knjižnico in muzej; nagrade in podpore učenjakom, književnikom in umetnikom; vzdrževanje knjigarne in tiskarne. Društvo se deli na tri znanstvene sekcije: zgodovinsko – filozofsko, filološko, matematično – prirodoznansko – medicinsko. V dosego nadaljnje podrobne organizacije se more vrhu tega deliti še v komisije. Društvo poroča o svojem delovanju na občnih zborih in na sejah odbora, sekcij in komisij. Seje sekcij se morajo vršiti vsak mesec, občni zbor se shaja enkrat na leto. Društvo sestavljajo pravi člani (letnina 6 kron), ustanovniki (enkratni znesek 100 kron) in častni člani. Odbor sestoji iz predsednika, 5 članov in 2 namestnikov. Razen tega pripadajo odboru tudi predsedniki ali referenti posameznih sekcij in komisij.« Na občnem zboru je bil potrjen 7-članski odbor, ki mu je poverjena organizacija znanstvenega društva *Ševčenko*. Ko je galicijsko cesarsko namestništvo društvena pravila potrdilo (novembra 1892), je odbor začel zbirati prispevke za društveno glasilo *Zapiski znanstvenega Ševčenkovega društva*; prva knjiga z 212 stranmi je izšla konec leta 1892 pod uredništvom predsednika društva dr. Celevyča. Na drugem občnem zboru (maja 1893) so se konstituirale prve znanstvene sekcije, »dejanska ognjišča in torišča naučnega življenja in dela v društvu«, v katere so se člani lahko prosto včlanjevali. – Po znanstveni reformi društva se člani delijo na prave in navadne člane. Prve prave člane (z znanstveno kvalifikacijo in brez denarnih prispevkov) je odbor pozval v ustrezne sekcije (junija 1899): 12 v zgod.-filozofsko, po 10 v drugi dve. Navadni člani so imeli samo pravico do naročanja društvenih publikacij. Novih ustanovnikov pa se ni več sprejemalo. Z reformo je društvo dobilo skoraj docela značaj akademije znanosti. – **Izdajateljska produkcija društva**: predstavljeno je nad sto knjig iz let 1893–1913. – **Finančno stanje društva**: sestavljajo (a) »darila rodoljubnih mecenov«; (b) subvencije dežele in države, npr. galicijska dežela daje 2000 K (1894) in 2000 K (1895), država daje 2000 K (1895). S povečanjem števila znanstvenih izdaj se dvigujejo letne subvencije, npr. galicijska dežela daje 17.000 K (1913), država 30.000 K (1913) brez vračunane podpore bukovinškega deželnega odbora in izredne državne podpore za nakup hiše; skupni prihodki društva okrog 111.000 K (1912). Prijatelj prispevek končuje z besedami VI. Hnatjuka (*Dilo* 1917, št. 59): »S kakimi slabotnimi močmi so pristopili Ukrajinci pred četrtsotletjem k stavbi hrama narodnega znanstva in koliko so dosegli; in to pri ne ugodnih razmerah. Ali se je nadejal kateri od članov, navzočih na občnem zboru (marca 1892) takih rezultatov svojega delovanja, kakor jih vidi pred seboj danes, ako jih je doživel? Mislím, da je prišel sedaj čas, da bi storili Ukrajinci še en korak naprej in posegli že lahko po *ukrajinski akademiji znanosti*.« (Prijatelj 1917: 9.)

22 Usoda »novih pravil« Ivana Prijatelja mi ni znana.

23 Pod sintagmo »bodoča znanstvena družba« je morda mišljeno znanstveno društvo, kot je leta 1921 ustanovljeno *Znanstveno društvo za humanistične vede*, sintagma »poseben razred« pa označuje znanstveni razred kot vsebinsko enoto učene družbe (podobno kot stoji v programu *Znanstvenega društva Ševčenko* ali pa, če sodimo po Kraigherjevemu dodatku, celo že *akademije znanosti*).

vanje univerze šele v začetkih. Razprava, v kateri so sodelovali Nahtigal, Prijatelj, Mantuani, Senekovič, Šlebinger in tajnik Pugelj, je morala biti burna, zaradi česar jo zapisnik pomanjkljivo posnema. Zapisano je samo, da je »gospod odbornik Nachtigall« pojasnil razliko v odločanju, ki je bistvena: pri *Matici* odločajo člani, znanstvena družba pa tega »ne bi mogla trpeti«. Nato je dodal še Prijatelj, »da bi se člani spremenili v naročnike«. – Na tej točki se je izkazalo, da predlagana sprememba premočno posega v uveljavljena pravila, da bi jo odborniki lahko sprejeli. Z besedami »zveza z znanstveno družbo ni potrebna«, »/d/enar za leposlovje mora ostati leposlovju«²⁴ in znanstvo »ostane poljudno« jo je odločno zavrnil in tako razpravo končal Alojz Kraigher.

Zapisniku je priložen z roko spisani dostavek A. Kraigherja z dne **15. januarja 1920**, ki sta ga podpisala oba s Prijateljem. Dejstvo, da je Kraigher svojo razpravo dopolnil, jasno dokazuje, da so strasti na seji zavrle racionalni pogovor in duhove razdelile na dva tabora (tj. predlogu nasprotnega in morda pogojno naklonjenega), ki se nista zmogla poslušati. Na slabo pripravljeno sejo in provizorično predstavljen in utemeljen predlog na seji morda kaže tudi Kraigherjev dostavek: »Podpisani overovatelj zapisnika dostavljam: V poročilu o referatu gospoda drja Prijatelja se premalo jasno pove /.../,²⁵ kako bi načrtovana znanstvena akademija izgledala. Obstajala bi iz treh (ali več) znanstvenih oddelkov ter iz leposlovnega oddelka, ki bi ga tvorila naša sedanja Matica.²⁶ V poročilu o moji izjavi popravljam: Nisem rekel, da zveza z znanstveno družbo ni potrebna. Rekel sem, da za danes ni aktualna. Sicer sem pa tako zvezo celo pozdravljaj, ker se mi je zdelo, da bi ravno taka zveza dvignila niveau našega delovanja in ker bi v taki zvezi, ki bi poznala naročnike, ne pa članov, v nekem /.../ in strokovnem oziru /odpadla?/ kritika in razločevanje članov laikov«.

Pobudnik in sklicatelj pripravljalnega sestanka za ustanovitev *Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani* je bil Rajko Nahtigal, na njem pa so kot soustanovitelji sodelovali predstavniki vseh strok iz delokroga društva: zgodovinar F. Kos, literarni zgodovinarji I. Grafenauer, I. Prijatelj, F. Kidrič in filozof F. Veber. Sestanek je najbrž potekal konec julija 1921, na dan datacije društvenega pravilnika (»Ljubljana, dne 28. julija 1921«), ki so ga sprejeli in podpisali našteti ustanovniki. Koliko je nastajal v medsebojnem dogovoru, ni jasno, zanesljivo pa marsikaj kaže, da je vsaj osnutek zanj sestavil Nahtigal. Društvena *Pravila*

24 Iz zapisnika se vidi, kako si Matico predstavlja A. Kraigher: »Matica bi morala biti najcenejša, a pisateljem najvabljivejša. Njena izdanja naj bi bila taka, da bi si štel vsak književnik v čast, če bi njegovo delo Matica sprejela. Izdajajo najboljše in najboljše plačane knjige. Odbor bi se moral skrbeti, ker je tako obširen, kakor je sedaj preokoren in nepotreben.«

25 Takole označenih mest se mi ni posrečilo prebrati.

26 Iz tega se zdi mogoče sklepati, da naj bi *Slovenska matica* po prvotnem načrtu predstavljala jedro kasnejšega umetniškega razreda pri Akademiji in da se je šele nekoliko kasneje na to mesto umestila Narodna galerija.

Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani (skrajšano: ZDHV) so dokument, ki je bil Pokrajinski upravi, oddelku za notranje zadeve v Ljubljani, predložen v odobritev 3. avgusta 1921, odobren 1. septembra 1921, ustanovni sestanek pa je bil 5. oktobra 1921 (ES 15, 2001:210).

Izvod **pravilnika** hrani Arhiv RS pod signaturno številko 9136, drugega z rokopisnimi popravki in dopolnili pa Biblioteka SAZU ZDHV. Pravilnik na šestih tipkanih straneh je razčlenjen v 9 razdelkov (tj. I–IX), ki se členijo v 32 paragrafov (tj. 1–32), ti pa naprej v alineje, označene s črkami. Pravilnik po preišljeni in vsestranski temeljitosti pomeni dognano izhodišče tudi za pravilnik akademije znanosti, katere ustanovitev je ves čas načrtoval in pripravljaj. Vsebuje naslednje teme:

Razdelek I, »Ime, sedež, namen in delokrog društva« vsebuje paragrafe 1–5 s po več alinejami:

Paragraf 1 določa: »Društvo se imenuje ‹Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani›.«

Paragraf 2: »Namen društva je: strogo znanstveno gojiti in pospeševati filozofske, filološke in historične vede.«

Paragraf 3: »Da ta svoj namen doseže, društvo (a) sprejema in izdaja izvirne znanstvene razprave in dela iz imenovanih strok, ki jih društvu predlagajo njegovi člani ali po njih posredovanju drugi znanstveniki, (b) prireja javna predavanja in znanstvene seje, (c) organizira seje in shode znanstvenikov ter podpira znanstvena potovanja, (d) vzdržuje strokovno knjižnico.«

Paragraf 4: »Poslovni jezik je slovenski.«

Paragraf 5: »Imetje društva obstoji: (a) iz državne podpore, (b) iz daril in volil, (c) iz društvenih izdaj, (d) iz dohodkov iz društvenih prireditel.[...] Društveni imetek se ne sme nikoli in pod nobenim pogojem porabiti v kake druge namene, kakor te, ki so določeni v pričujočih pravilih.«

Razdelek II, »Društveni člani« vsebuje paragrafe 6–13 s po več alinejami.

Paragraf 6 našteva člane: »(a) pravi, (b) dopisujoči, (c) častni člani.«

Paragraf 7: »Za prave in dopisujoče člane imenuje zbor one, predvsem domače znanstvenike, ki so si s svojimi strogo znanstvenimi deli pridobili posebnih zaslug za vede, ki jih goji društvo. Pravi člani morajo biti državljani Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.«

Paragraf 8: »Pravi člani imajo pravico: (a) prisostvovati sejam in razgovorom društva, (b) glasovati, staviti predloge in interpelacije na sejah in občnih zborih, (c) biti voljen v odbor, (d) uporabljati društveno knjižnico in drugo društveno

znanstveno gradivo, (e) prejemati nagrade za svoja dela, obelodanjena v društvenih izdajih, ter dobivati od društva podpore v znanstvene svrhe.«

Paragraf 9: »Dopisujoči člani imajo pravico: vdeleževati se občnih zborov, društvenih prireditev in s posvetujočim glasom sej oddelkov, v katerih morajo prevzemati posebne naloge, vlagati dela, predavati in poročati; v knjižnici imajo iste pravice kakor pravi člani.«

Paragraf 10: »Za častne člane imenuje na vtemeljen predlog odbora občni zbor osebe, posebno zaslužne za vede, ki jih goji društvo, ali pa za društvo samo. [...] Častni člani imajo iste pravice, kakor pravi člani, a niso deležni gmotnih sredstev društva.«

Paragraf 11: »Pismeni predlog za sprejemanje novih članov se stavi v znanstveni seji po kakem pravem članu, v prihodnji znanstveni seji se pa po poprejšnji debati sklepa o stavljenem predlogu. Odbor predloži izvolitev občnemu zboru v potrjenje.«

Paragraf 12: »Člani, ki se osebno ne morejo udeležiti znanstvenih sej in občnih zborov, se morajo dati zastopati po kakem drugem pravem članu društva s pismenim pooblastilom; en član more zastopati samo enega nenavzočega člana.«

Paragraf 13: »Članstvo preneha vsled izstopa ali izključitve.«

Razdelek III, »Delovanje društva« vsebuje paragrafe 14–17 s po več alinejami.

Paragraf 14: »Društvo goji vse panoge filozofskih, filoloških in historičnih ved, kakor so npr. teoretično filozofijo, zgodovino filozofije, jezikoslovje, zlasti slovensko in slovansko, dialektologijo, zgodovino literature, občno in domačo zgodovino in nje pomožne vede, starinoslovje in narodopisje s posebnim ozirom na proučevanje domovinskih posebnosti in starožitnosti. Vse to v razpravah, monografijah in kritičnem priobčevanju gradiva. [...] Dela in izvestja društva se objavljajo v skupnem glasilu in posebnih publikacijah. [...] Vsa dela izdaja društvo v slovenskem in srbo-hrvatskem jeziku. Izjemoma more društvo izdati kako delo tudi v kakem drugem jeziku; v tem slučaju se izda tudi slovenski posnetek. O publikacijah, izdanih v narodnih jezikih, izdaja društvo posnetke v svetovnih jezikih.«

Paragraf 15: »Znanstvene seje društva se vrše po potrebi, ako mogoče, vsak mesec.«

Paragraf 16: »Predmete znanstvenih sej tvorijo: (a) sprejemanje znanstvenih del in razprav, ki jih vlagajo člani v svrhu izdaje v društvenih publikacijah, (b) znanstveni pomenki, diskusije, ekskurzije referati o novih pojavih na polju ved, ki jih goji društvo, (c) predlogi znanstvenega značaja, namenjeni odboru in preko njega eventuelno občnemu zboru, (d) predlaganje članov, (e) posvetovanje o publikacijah in določanje referatov in razprav, (f) snovanje znanstvenih oddelkov in organizacija njih dela. [...] Sklepi znanstvenih sej so veljavni, ako je navzoč predsednik oziroma njegov namestnik, poleg njega pa vsaj še 1/3 članov. Sklepa se z navadno večino.«

Paragraf 17: »V svrhu kakih posebnih znanstvenih smotrov se po sklepu znanstvenih sej ustanavljajo iz društvenih članov znanstveni oddelki. Poslovnik v duhu občega programa jim potrjuje društveni odbor. [...] Na predlog kakega še delujočega oddelka more društvo pozvati tudi zunaj stoječe strokovnjake. Oddelki se tvorijo samo v znanstvene svrhe in njih sklepi so podvrženi odobrenju znanstvenih sej. Oddelek se istim potom razpusti, kadar je završil svojo nalogo, ali pa tudi iz drugih razlogov.«

Razdelek IV, »Odbor« vsebuje paragrafe 18–23 in nekaj alinej.

Paragraf 18: »Društvo vodi odbor, ki ga voli občni zbor z navadno večino za dve leti.«

Paragraf 19 »Odbor sestoji iz predsednika in petih članov. Voli ga občni zbor izmed pravih članov. Odstopivši (?) /.../ smejo biti /.../ izvoljeni. [...] Odbor se izvoli na dve leti in z navadno večino. Odbor izvoli še predsednikovega namestnika, tajnika in njegovega namestnika, knjižničarja in blagajnika. [...] Razen tega so člani odbora načelniki oddelkov. [...] Odborovim sejam morejo posamezni oddelki poslati svojega referenta. Ta se vdeležuje odborovih sej le s posvetovalnim glasom; samo v zadevah svojega referata ima sklepajoč glas. [...] Blagajnikov delokrog določi poseben poslovnik.«

Paragraf 20 določa: »Predsednik, tajnik in vsaj polovica odbora mora stalno bivati v Ljubljani.« Paragraf 21: »Odbor se bavi z vodstvom in upravo društva na ta način, da izvršuje sklepe znanstvenih sej in občnih zborov v oni meri, v kolikor mu dovoljujejo društvene finance, sklepa in polaga vsakoletne račune in nosi odgovornost za društveno delovanje, sklicuje znanstvene seje, redne in izredne občne zборе in rešuje spore med oddelki.«

Paragraf 22 govori: »Predsednik sklicuje in vodi odborove seje, določa dnevni red, pazi na izvažavanje društvenih pravil, zastopa društvo v javnosti in pri oblastvih, podpisuje s tajnikom društvene dopise. V njegovi odsotnosti vrši njegove dolžnosti in pravice njegov namestnik; v odsotnosti tega najstarejši član odbora.«

Paragraf 23 določa: »Odborove seje se vrše po potrebi, sicer pa najmanj petkrat na leto. Za sklepčnost je treba razen predsednika navzočnosti najmanj treh članov odbora. Sklepa se z navadno večino. Pri enakosti glasov odloča predsednik.«

Razdelek V, »Občni zbor« vsebuje paragrafe 24–28 in več alinej.

Paragraf 24 določa: »Redni občni zbor se vrši vsako leto; odbor je dolžan 14 dni pred rednim občnim zborom obvestiti člane o dnevu, uri in programu zborovanja in objaviti dan občnega zbora vsaj v dveh ljubljanskih dnevnikih.«

Paragraf 25 določa sklepčnost: »Za sklepčnost občnih zborov je potrebna navzočnost najmanj 1/2 članov. Ako prvi občni zbor ni sklepčen, se stvari čez četrt ure nov občni zbor, ki je sklepčen ob vsakem številu navzočih članov. Sklepa se z navadno večino odnosno osebno navzočih in zastopanih po pooblastilih. Samo za izpremembo pravil in za razpust društva se zahteva 2/3 vabljenih članov.«

Paragraf 26: »Na občnem zboru predseduje društveni predsednik ali njegov namestnik. V slučaju potrebe vodi poseben predsednik, ki ga v tako svrhu izvoli občni zbor.«

Paragraf 27 po alinejah (a–g) določa pravice in dolžnosti občnega zbora.

Paragraf 28 določa: »Na pismo zahtevo z navedbo namena, ki jo poda vsaj ena tretjina pravih članov, mora odbor sklicati najkasneje v 14 dneh izredni občni zbor. Predmet izrednega občnega zbora tvori samo zadeva, zaradi katere je bil sklican.«

Razdelek VI, »Upravna komisija«.

Paragraf 29: »Upravna komisija treh članov nadzira gospodarstvo društva, kontrolira račune in kako se gospodarji z društvenim imetkom. Člani odbora, njih namestniki in društveni uradniki ne morejo biti člani upravne komisije.«

Razdelek VII, »Razsodišče«.

Paragraf 30 določa: »Spore članov z ozirom na društvene zadeve in vprašanja o izključitvi članov rešuje razsodišče, v katero imenuje vsaka stranka po enega zastopnika. Ta dva si privzameta še enega svetovavca, ki je predsednik razsodišča. Ako se glede osebe ne moreta sporazumeti, določi žreb, kdo izmed predlaganih naj bo tretji razsojevalec. Proti sklepu razsodišča ni priziva na občni zbor.«

Razdelek VIII, »Razpust društva«.

Paragraf 31 določa: »Ako bi se društvo razšlo ali razpustilo, pripada imetje v upravo Filozofski fakulteti ljubljanske univerze, dokler se ustanovi drugo znanstveno društvo enake vrste, ki naj dobi premoženje.«

Razdelek IX, »Ustanovitev društva«.

Paragraf 32 določa: »Podpisani pripravljali odbor skliče ustanovni občni zbor, na njem imenuje prve prave člane in vrši društvene posle do prvega rednega občnega zbora.«

Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani (1921–1939), ki mu je predsedoval Rajko Nahtigal, je izdalo 18 zvezkov publikacije z naslovom

Razprave. Med njimi je šest številk umeščeno v pet zvezkov (I-1923, II-1925, III-1926, IV-1928, V/VI-1930) pod skupnim imenom *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede* s skupaj 34 znanstvenimi razpravami. Pri ostalih dvanajstih številkah *Razprav* (7-1930, 8-1936, 9-1930, 10-1931, 11-1936, 12-1936, 13-1936, 14-1936, 15-1936, 16-1939, 17-1939, 18-1940) pa gre za monografije pod skupnim imenom *Razprave znanstvenega društva* (1930–1939), ki so po zgledu akademij že razvrščene v posamezne odseke:

1. Filološko-lingvistični odsek (5 monografij): K. Oštir: *Drei voroslavisch-etruskische Vogelnamen* (8), I. Grafenauer: *Karolinška katekeza ter izvor Brižinskih spomenikov in čina nadъ ispovъdajatiimъ seъ* (13), R. Nahtigal: *Starocerkenoslovanske študije* (15), A. V. Isačenko: *Narečje vasi Sele na Rožu* (16) in F. Bezljaj: *Oris slovenskega knjižnega izgovora* (17).
2. Historični odsek (5 monografij): F. Kidrič: *Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe* (7), N. Radojčić: *Teodosijevi pogledi na društveno i državno uređenje Srbije* (9), M. Kos: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (11), A. Ocvirk: *Teorija primerjalne literarne zgodovine* (12) in F. Zwitter: *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni* (14).
3. Filozofski odsek (1 monografija): C. Logar: *Analiza zavesti* (18).
4. Etnografsko-geografski odsek (1 monografija): A. Melik: *Kozolec na Slovenskem* (10).

Zapisniki s sej odbora in občnih zborov ZDHV niso ohranjeni (ali pa doslej niso bili objavljeni); le izjemno redki fragmenti o društveni dejavnosti, ohranjeni večinoma v arhivu Biblioteke SAZU (fond Znanstveno društvo za humanistične vede), potrjujejo neutrudno prizadevanje tudi za ustanovitev akademije znanosti. V **zapisniku** odborove seje dne **27. 10. 1921** pod 6. točko (SI AS) se prvič omenja ZDHV, ki prosi za dovoljenje, »da bi smelo zborovati v Matičini posve-tovalnici.« – Iz **dopisa** Policijski direkciji v Ljubljani z dne **31. januarja 1930** izvemo za občni zbor ZDHV 20. febr. 1930 v prostorih Slovanskega seminarja na Univerzi v Ljubljani z naslednjim dnevnim redom: (1) poročila predsedstva in odbornikov; (2) poročilo upravne komisije; (3) volitve predsednika in odbornikov za 1930–1932. – Ohranjen je tudi **dopis z dne 1. febr. 1930**, s katerim predsednik obvešča neimenovanega naslovnika o istem občnem zboru 20. febr. 1930 in mu pošilja dnevni red, ki vsebuje tudi spodaj podčrtano dodatno vsebinsko točko: (1) poročila predsednika in odbornikov o poslovanju; (2) poročilo upravne komisije o poslovanju odbora; (3) predlog odbora o nadaljnji akciji za ustanovitev AZU v Ljubljani in poživljenju društvenega življenja (podčrtala A. Šivic-Dular); (4) volitve predsednika in odbornikov (1930–1932); (5) slučajnosti; zaradi pomembnosti

točke (3) prosi za udeležbo.²⁷ – Ohranjen je Nahtigalov **dopis z dne 4. nov. 1930** neimenovanemu naslovniku z osebnim *Vabilom na izredni občni zbor ZDHV* 7. nov. 1930 v prostore Narodnega doma, kjer »bo poročal o korakih, ki so bili storjeni za reorganizacijo in poživljenje društva v smislu sklepov zadnjega občnega zbora ter nadaljnjih novih ukrepov. – Ohranjeno je **obvestilo** o Občnem zboru ZDHV v Ljubljani **6. maja 1934** z naslednjim dnevnim redom: (1) Poročila predsednika in odbornikov; (2) Poročila upravne komisije; (3) volitev predsednika in odbornikov za 1934–1936; (4) slučajnosti. – Ohranjeno je sporočilo z dne 9. maja 1934, v katerem Nahtigal policiji sporoča imena izvoljenih članov odbora ZDHV: R. Nahtigal (predsednik); Dragotin Lončar, gimn. direktor (namestnik); dr. Fran Ramovš (tajnik); dr. Fran Veber (namestnik); dr. A. Breznik, gimn. prof. (blagajnik); dr. Milko Kos (knjižničar).

Namesto sklepa

Sestavek vsebuje na arhivsko gradivo oprto kronologizacijo tako geneze ideje o znanstvenem glasilu za humanistiko na Slovenskem kot tudi večletnega iskanja načina finančne umestitve *Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino*, ki bi zagotavljala vsebinsko avtonomnost; v nadaljevanju sledi še pregled izdanih zvezkov (1918–1931). Že začetni koncept, ki ga je zasnoval Rajko Nahtigal, je ob časopisu dopuščal tudi ustanovitev znanstvenega društva v podporo. Ker zamisli ni bilo mogoče uresničiti niti v mreži obstoječih ustanov (*Slovenske matice*), je bil med pobudniki ustanovitve *Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani* (1921) kot zametka filozofsko-historičnega razreda bodoče *Akademije znanosti in umetnosti* (1938), ki je razvidna iz društvenega pravilnika in tudi iz razvrstitve objavljenih monografij po odsekih (1930–).

Okrajšave, viri

AU 40/628: Arhiv univerze 40/628. Personalna mapa: dr. Rajko Nahtigal. Curriculum vitae.

Biblioteka SAZU: Arhiv Biblioteke SAZU v Ljubljani, fond Fran Ramovš Korepondenca N–O v mapi št. R 46/III-124.

Biblioteka SAZU ZDHV: Arhiv Biblioteke SAZU v Ljubljani, fond Znanstveno društvo za humanistične vede.

ČZN 1904a: Odbor: Predgovor. Uredil Anton Kaspret. *Časopis za zgodovino in narodopisje* I, 1–2.

²⁷ Naslovnik bi bil lahko J. Mantuani, ki se je 4. febr. 1930 opravičil, ker da je v bolnišnici.

- ČZN 1904b: Društvena poročila. 1. Ustanovitev društva. – 2. Ustanovni občni zbor dne 23. majnika. – 3. Prva odborova seja. – 4. Druga odborova seja dne 6. vinotoka 1903. – 5. Tretja odborova seja dne 22. decembra 1903. – 6. Četrta odborova seja dne 1. marca 1904. *Časopis za zgodovino in narodopisje* I, 102–110.
- ČZN 1911: Odbor: Izjava. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 8, 119–120.
- ČZN 1915: Poziv. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 12, nepaginirano.
- ČZN 1917: Odbor Zgodovinskega društva. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 13, nepaginirano.
- ČJKZ 1918: Izjava uredništva. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* I/1-2, 111–112.
- ČJKZ 1919: Pripomnja uredništva. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* I/3-4, 243.
- ČJKZ 1920: Uredništvo: Prof. Anton Kaspret. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* II, nepaginirano.
- ES: *Enciklopedija Slovenije* 1–16, uredniki M. Javornik, D. Voglar, A. Dermastia, Ljubljana 1987–2002. Prim. gesla: Anton Kaspret, 5, 1991, 12 (avtor B. Grafenauer); Slovenska matica, 11, 1997, 415–416 (avtor: V. Melik); Znanstveno društvo za humanistične vede, 15, 2001, 210 (avtor T. Ferenc).
- SI AS: Arhiv Republike Slovenije. Fond Slovenska Matica v Ljubljani. SI AS 621/172, tehn. št. 44, Zapisniki sej odbora in odsekov Slovenske matice v Ljubljani 1917, 1918, 1919 1920, 1921.
- SI_PAM KFK: Pokrajinski arhiv Maribor, fond Korespondenca Franca Kovačiča.
- SI_PAM ZDM: Pokrajinski arhiv Maribor, fond Zgodovinskega društva v Mariboru.

Literatura

- Dolenc, M., 1920: Prof. Anton Kaspret. *Ljubljanski zvon* XL (1920)/1, 700–704.
- Dolinar, D., 2001: *Pisma Franceta Kidriča Franu Ramovšu*. (Korespondence pomembnih Slovencev /Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede; 12). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Friš, D., 2013: Anton Kaspret in Franc Kovačič – uredništvo Časopisa za zgodovino in narodopisje (1904–1917). *Studia Historica Slovenica* 13/1, 123–142.
- Ilešič, F., 1909: Poročilo o delovanju Matice Slovenske 1909/10. *Letopis Matice Slovenske za leto 1910*, 4–7.
- Munda, J., 1964: *Bibliografija Slovenske matice*. Ljubljana.
- Nahtigal, R., 1915a: Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov. I. V uzmazi – v uzmaztve. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 12, 1–12.

- Nahtigal, R., 1915b: Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov. II. Zastopniki prvotnih slovanskih nosnih samoglasnikov v brižinskih spomenikih. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 12, 77–122.
- Nahtigal, R., 1915c: Dodatek k Freisingensia II. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 12, 155–156.
- Nahtigal, R., 1954: Prof. Ramovš o sebi od doktorata do docenture v Gradcu. *Slavistična revija* 5–7, 9–40.
- Nahtigal, R., 1955: Pisma prof. Ramovša od docenture do profesure. *Slavistična revija* 8, 90–104, 232–246.
- Prijatelj, I., 1917: Petindvajsetletnica Ševčenkovega znanstvenega društva v Lvo-
vu. *Slovenski narod* 50/92, 9.
- Ramovš, F., 1927: Prof. Rajko Nahtigal (1877–1927). *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 6/1–4, 242–245.
- Šleibinger 1930: *Publikacije Slovenske Matice od leta 1864 do 1930*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Summary: Rajko Nahtigal and Slovenian Scholarly Institutions (1913 –1930)

The article uses archival material to present the chronology and circumstances under which the idea developed for several years to establish *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (Journal for Slovenian, Literature, and History), the first scholarly journal for the humanities in Slovenia, and to determine its most appropriate institutional framework in order to ensure its conceptual autonomy and especially sufficient and stable funding. Because no long-term connection with the Slovenian Society (*Slovenska matica*) in Ljubljana was ever established, from 1918 to 1931, under the pressure of constant financial improvisation, the journal was issued in only eight volumes of four fascicles each. Even its original concept designed by Rajko Nahtigal already envisaged the establishment of a scholarly society as the journal's support environment. However, under the circumstances of that time this idea was probably impossible, and it also was never realised under the journal's aegis. Therefore, Nahtigal in particular was among the main initiators and founders of the new Ljubljana Scholarly Society for the Humanities (*Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani*) established in 1921, which was planned to encourage and cover the publication of journals and, later on, books. Even back then, the society was conceived as the rudiment of a philology-history section, i.e., one of the sections of the later Academy of Sciences and Arts (1938), which had always been the ultimate goal. This is demonstrated by the 1921 rules of the society—as well as the later introduction of special sections within the society (for philology and linguistics, history, philosophy, and ethnography and geography), which are cited as the issuers of volumes (1930). Through all his activities, Nahtigal supported the development of scholarship as the finest proof of the cultural development of the entire

community, acknowledging that scholarly work can only be successful with a suitably organized structural network of institutions (dedicated to research, communication, and education) and that, due to its qualitative role in generating public goods, including cultural ones, it must also be supported through public funds. In this sense, Rajko Nahtigal was not only a philologist, but he also envisioned the modern knowledge-based society.

Key words: philology, Slavic, biography, Rajko Nahtigal